

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут міжнародних відносин
імені Богдана Гаврилишина

Кафедра політології та філософії ім. Сергія Коновала

МІЖДИСЦИПЛІНАРНА дипломна РОБОТА

на тему:

«Російська агресія проти України як складова гібридної війни: причини та наслідки»

Спеціальність С2– Політологія
Освітньо-професійна програма – Міжнародні та регіональні політичні комунікації

Виконала: студентка IV курсу, групи ПОЛЗ-41
спеціальності «Політологія», Поливка Іванна

Науковий керівник: кандидат історичних наук, доцент Гурик М. І. _____

Випускню кваліфікаційну роботу
Допущено до захисту
« ____ » _____ 20__ р.
Завідувач кафедри
_____ Тернопіль – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3-4
РОЗДІЛ 1. ПРИЧИНИ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ.....	5
1.1. Геополітичні мотиви та стратегічні цілі росії.....	5-10
1.2. Ідеологічні та історичні фактори агресії	12-17
РОЗДІЛ 2. НАСЛІДКИ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ В РАМКАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ.....	19
2.1. Вплив агресії на внутрішню політичну та економічну стабільність України	19-29
2.2. Міжнародні наслідки та трансформація системи безпеки у Європі .. 31-33	
РОЗДІЛ 3. ГІБРИДНА ВІЙНА ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОЛІТИЧНОЇ СТРАТЕГІЇ РОСІЇ	36
3.1. Політичні механізми гібридної агресії: інструменти впливу на Україну та Європу.....	36-38
ВИСНОВКИ	39-42
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	45-46

ВСТУП

Актуальність дослідження. Російська агресія проти України, яка розпочалася у 2014 році і триває досі, є однією з найбільш резонансних подій XXI століття, що становить серйозну загрозу як регіональній, так і глобальній безпеці. Цей конфлікт має гібридний характер, поєднуючи традиційні військові дії з елементами інформаційної війни, економічного тиску та політичних маніпуляцій, що підкреслює необхідність комплексного аналізу його природи. Вивчення причин і наслідків російської агресії є важливим не лише для глибшого розуміння специфіки сучасних міжнародних конфліктів, а й для розробки ефективних стратегій запобігання та подолання цього питання.

Актуальність теми зумовлена також тим, що її дослідження безпосередньо стосується забезпечення національної безпеки України, а також сприяє укріпленню міжнародної системи безпеки та миру.

Ця проблема викликає значний науковий інтерес, оскільки охоплює питання політики, економіки, міжнародного права, а також соціальної стійкості. Розробка нових підходів до протидії гібридним загрозам є ключовим завданням як для української держави, так і для міжнародної спільноти, що зумовлює актуальність і необхідність поглибленого дослідження цієї теми.

Метою дослідження є комплексний аналіз причин і наслідків російської агресії проти України як складової гібридної війни, а також визначення її впливу на політичну, економічну та безпекову ситуацію в Україні та світі.

Об'єктом дослідження постає російська агресія проти України як феномен гібридної війни.

Предметом дослідження є причини виникнення та наслідки російської агресії проти України у контексті гібридної війни.

Мета дослідження – комплексний аналіз причин і наслідків російської агресії проти України як складової гібридної війни, а також визначення її впливу на політичну, економічну та безпекову ситуацію в Україні та світі.

Завдання дослідження:

- розкрити геополітичні мотиви та стратегічні цілі росії у розв’язанні агресії проти України;
- дослідити ідеологічні та історичні передумови російської агресії;
- проаналізувати вплив агресії на внутрішню політичну та економічну стабільність України;
- визначити міжнародні наслідки агресії та її вплив на систему безпеки у Європі.

Теоретико-методологічна основа дослідження. В основу дослідження покладено такі теоретико-методологічні підходи, як: порівняльно-історичний, структурно-функціональний, метод соціального моделювання.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використовувати результати для формування стратегій протидії гібридній агресії, удосконалення політики національної безпеки України та посилення міжнародної співпраці у сфері безпеки.

Апробація результатів дослідження. Окремі положення дипломної роботи доповідалися на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Політичні ідеї в епоху глобалізації: філософські рефлексії та сучасні виклики» (Тернопіль, 4-5 листопада 2024 р.)

Структура роботи. Дипломна робота викладена на 46 сторінках. Вона складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел (29 найменувань).

РОЗДІЛ 1. ПРИЧИНИ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

1.1. Геополітичні мотиви та стратегічні цілі росії

Аналіз ряду останніх досліджень і виступів західних і американських експертів дозволяє визначити ключові геополітичні процеси, які були як причинами, так і наслідками широкомасштабного вторгнення росії в Україну та вплинули на хід війни. Розглянуті матеріали розкривають складну взаємодію між внутрішньополітичними процесами росії, її зовнішньополітичною стратегією та реакцією міжнародної спільноти. Досягнуті результати сприятимуть «розбудові ефективної співпраці з міжнародними партнерами у сфері протидії російському експансіонізму та припинення військової агресії проти України»[1, с.178].

У доповіді «Геополітика війни в Україні» широкомасштабне вторгнення росії в Україну визначається як порушення міжнародного права та основ міжнародного порядку, що стало найгострішим викликом стабільності та безпеці в Європі з часів Другої світової війни. Це вторгнення є вираженням російського експансіонізму та вважається злочином агресії згідно з міжнародним кримінальним правом, оскільки воно порушує фундаментальні принципи Статуту ООН. Наслідки російської агресії проти України у 2022 році матимуть суттєві наслідки для глобальної системи безпеки, хоча їхні повні масштаби ще повністю не розкриті. Проте вже можна зробити перші висновки щодо загального геополітичного балансу.

На думку І. Є. Котуласа та В. Пуштая: «Експансіоністська політика росії в Україні є не ізольованим явищем, а частиною довгострокової стратегії зовнішньополітичних устремлінь та невід’ємною частиною російської державної ідеології» [с.178] Автори підкреслюють, що спроби росії

спроєктувати свою владу спрямовані як на європейські країни, так і на глобальний рівень, демонструючи її імперські амбіції. Військова агресія проти України та вчинення військових злочинів є «яскравим вираженням імперської політики росії, продовженням радянської колоніальної спадщини та спробою відновити свій вплив на пострадянському просторі» [1, с.178].

Російська агресія проти України має серйозні наслідки для системи глобальної безпеки. Західні країни погоджуються у сприйнятті росії як ревізіоністської держави, що передбачає зміцнення євроатлантичної солідарності та НАТО. Водночас це вторгнення стало каталізатором для перегляду енергетичної стратегії європейських держав та активізації пошуку нових джерел енергії, що могло б призвести до тривалих змін у світовій енергосистемі. Крім того, економічні санкції проти росії та військова допомога Україні з боку міжнародних союзників є ключовими елементами захисту від агресії, які мають значний вплив на стабільність регіону.

Для ефективної протидії російській агресії необхідний комплексний підхід, що включає дипломатичні, економічні та військові заходи. Особливу увагу слід приділити зміцненню міжнародного права та допомозі жертвам агресії, оскільки це зміцнить принципи суверенітету та територіальної цілісності держав. Крім того, важливо будувати міжнародні альянси та партнерства для забезпечення скоординованих дій у сфері оборони та безпеки. Завдяки такому підходу ми можемо не тільки «ефективно протидіяти поточним загрозам, але й запобігати майбутнім кризам подібного характеру, тим самим сприяючи стабільності та миру на міжнародній арені»[1, с.178].

Дослідники зазначають, що: російські дезінформаційні кампанії є невід'ємною частиною багатогранної, ретельно продуманої та організованої стратегії, спрямованої на поширення власних інтерпретацій війни в Україні. Ці кампанії використовують різні інформаційні канали для формулювання та поширення вигаданих історичних, ідеологічних та геополітичних тез для виправдання російської агресії. Після оперативних невдач Російська

Федерація змінила риторику і представила війну як екзистенційну боротьбу з колективним Заходом, а Україну – як поле протистояння Заходу та росії.

Мета цього підходу – легітимізація агресивних дій посилити підтримку серед населення країни.

У контексті протистояння РФ і Заходу дослідники RAND Corporation аналізують можливі сценарії дій країн-членів НАТО, які можуть спровокувати напад росії, включно із застосуванням ядерної зброї в разі ескалації війни. в Україні. Експерти бачать заходи, які можуть збільшити ризик того, що росія неправильно витлумачить наміри НАТО, включаючи «посилення військової підтримки України, постачання більш сучасної зброї, посилення санкційного тиску, розміщення додаткової зброї великої дальності біля східних кордонів НАТО, посилення політичного тиску на Росію у зв'язку з її діями в Україні, а також участь у конфлікті волонтерів із країн-членів НАТО» [7].

Водночас, за висновками експертів корпорації RAND, такі наслідки російської агресії, як прискорення процесу розширення НАТО чи досягнення енергетичної незалежності Євросоюзу, не вважаються головними тригерами можливої ескалації. конфлікту між Росією і Заходом. Це підкреслює, що основними факторами ризику залишаються прямі заходи щодо зміцнення обороноздатності України. Тому для зменшення напруженості потрібен стратегічний підхід, який дотримується балансу між підтримкою України та уникненням дій, які можуть бути сприйняті Росією як провокації.

Результати російського вторгнення в Україну продемонстрували неспроможність потужної російської армії ефективно діяти проти НАТО в нормальних умовах. Проте Росія має значні людські та матеріальні ресурси, які дозволяють їй продовжувати агресію. Україна, у свою чергу, сильно залежить від підтримки західних партнерів, що створює додаткові виклики, пов'язані з логістикою постачання та необхідністю міжнародної координації.

Подальший розвиток конфлікту потребує комплексного підходу, що

поєднує військові, інформаційні, економічні та дипломатичні заходи. Успіх у протидії російському експансіонізму залежить від здатності міжнародних партнерів координувати свої дії, підтримувати обороноздатність України та мінімізувати ризики глобальної ескалації. Важливим залишається розвиток міжнародно-правових механізмів, які сприятимуть «захисту суверенітету та територіальної цілісності держав і запобігатимуть подібним агресивним діям у майбутньому»[7].

Конфлікт в Україні має серйозні наслідки, які виходять далеко за рамки змін у системі європейської безпеки та суттєво впливають на глобальну геополітичну ситуацію. Одним із важливих стратегічних результатів цього протистояння стало послаблення позицій Російської Федерації на міжнародній арені. Війна призвела до вступу двох раніше нейтральних країн – Фінляндії та Швеції – до НАТО, що істотно змінило баланс сил у північноєвропейському регіоні. Це підвищує ризики можливих агресивних дій росії проти Альянсу, оскільки зміцнює його обороноздатність і створює додаткові перешкоди для можливих військових дій РФ проти західних держав. Водночас російське вторгнення підтвердило, що загроза великого збройного конфлікту в Європі залишається реальною.

Економічний вплив війни на Росію також значний, особливо з огляду на обмежені економічні відносини з Європейським Союзом. Втрата такого важливого партнера, як ЄС, завдає значної шкоди російській економіці, оскільки європейський ринок був основним споживачем російських енергоресурсів. Проте, як зазначають І.: Е. Котулас та В. Пуштаї: Швидке заміщення російських енергоресурсів у Європі є «складним завданням через високу залежність від них країн регіону та небажання переходити на альтернативну енергетику. джерел у короткостроковій перспективі» [7].

Введення повного ембарго на поставки російської нафти і газу може мати серйозні негативні наслідки для економіки Євросоюзу. Такий крок може спровокувати серйозну рецесію, яка вплине на світову економічну ситуацію. Враховуючи роль ЄС як найбільшого міжнародного донора, менш

розвинені країни можуть бути особливо вразливими до економічних труднощів. У цьому контексті аналітики рекомендують поки що уникати повного газового ембарго як інструменту санкцій проти росії, щоб запобігти серйозному економічному удару по Європейському Союзу та його партнерам.

Як підкреслив І. Е. Котуласа та В. Пуштаї: «Енергетична стратегія ЄС має бути більш адаптивною та довгостроковою»[8]. Досягнення енергетичної незалежності від росії до 2030 року є амбітною, але реалістичною метою, яка вимагає значних зусиль для диверсифікації джерел енергії та розширення використання відновлюваних ресурсів. «Це не тільки зменшує залежність від одного постачальника, але й забезпечує стабільність енергосистеми навіть у разі загострення геополітичних криз» [8].

Експерти наголошують на необхідності більш серйозного підходу до оцінки агресивної політики росії, особливо після анексії Криму в 2014 році. Одним із головних уроків цього конфлікту є своєчасне зменшення залежності європейських країн від російських енергоресурсів. Натомість реалізація проекту Nord Stream 2 призвела до ще більшої енергетичної інтеграції з Росією, підвищивши вразливість Європи до зовнішніх енергетичних проблем. Це рішення було сприйнято як недооцінка загрози з боку росії та призвело до подальшої ескалації геополітичної напруги в регіоні.

Крім того, виявилися неправдивими заяви багатьох лідерів держав і урядів країн-членів НАТО та представників Альянсу про те, що НАТО не планує жодного військового втручання в український конфлікт. Подібні заяви створили у Кремля враження відсутності реального військового ризику, що дало росії впевненість у власній безпеці. Це послабило здатність Заходу адекватно реагувати на агресію, оскільки багато дій НАТО сприймалися Росією як неадекватні або як нещирі загрози.

Експерти корпорації RAND рекомендують західним країнам дати зрозуміти, що країни НАТО не прагнуть до прямого військового конфлікту з Росією. Водночас необхідно підкреслити, що головною метою альянсу є

припинення війни, а не зміна політичного режиму в росії. Такий підхід знижує ризик провокацій з боку Кремля, які можуть призвести до ескалації конфлікту або прямого протистояння з НАТО. Водночас Захід має «продовжувати надавати Україні послідовну військову, економічну та дипломатичну підтримку» [8].

У своїх прогнозах щодо розвитку війни в Україні автори доповіді «Геополітика війни в Україні» стверджують, що російська влада не відмовлятиметься від своїх довгострокових цілей. Протистояння передбачатиме конкуренцію матеріально-технічних можливостей між Росією та Заходом. Водночас Москва не наважиться на пряму конфронтацію з НАТО, а звернеться до окремих країн і спробує обмежити їхню підтримку України за допомогою підривних методів, медійної пропаганди, кібератак та енергетичного шантажу. Однак такі заходи не зможуть забезпечити отримання Україною значної матеріальної допомоги від західних країн, що «створить додатковий тиск на російську економіку та її військовий потенціал»[8].

Дослідники зазначають, що стримати Росію як державу з потужними ядерними, енергетичними та сировинними ресурсами вкрай складно. Головною метою має стати встановлення мирного співіснування через інтеграцію росії в систему міжнародного права. Однак, враховуючи довгострокову стратегію росії та її ревізійністську політику, яка передбачає можливість застосування військової сили, цей процес потребує комплексного підходу. Захід має знайти баланс між посиленням санкцій проти росії та збереженням економічної стабільності власних країн, адже економічна криза в Європі може негативно вплинути як на Україну, так і на менш розвинені країни, які залежать від міжнародної допомоги.

Загалом, жодних нових ефективних рішень, які б припинили війну росії проти України чи зробили її надмірно витратною для агресора – і не лише для країн, які підтримують нашу державу – автори вищезгаданих досліджень не представили. Натомість їхні пропозиції зосереджені на підтримці стратегії

«війни на виснаження» та закріпленні «патової ситуації».

1.2. Ідеологічні та історичні фактори агресії

Гібридна війна як форма сучасного конфлікту поєднує у собі військові, економічні, інформаційні, політичні та культурно-ідеологічні складові, які мають на меті досягнення стратегічних цілей агресора без відкритого оголошення війни. У випадку агресії проти України, зокрема з боку Російської Федерації, значну роль відіграють історичні та ідеологічні чинники, які формують базис для легітимації агресивних дій та конструювання відповідного інформаційного наративу.

Історичні аспекти агресії між Україною та Росією глибоко вкорінені в спробах переосмислення спільної історії цих двох народів. Центральним елементом цієї стратегії є концепція "спільної історичної долі", яку активно просуває російська історіографія. Ідея "єдиного народу" спрямована на заперечення окремої ідентичності українського народу, його культури та мови. Ця концепція часто базується на інтерпретації історичних подій, таких як утворення Київської Русі, яке подається виключно як частина російської історії, тим самим зменшуючи внесок українців у розвиток цього державного утворення. Такий підхід сприяє створенню враження, що «історичні здобутки Київської Русі є спільними досягненнями російського та українського народів, ігноруючи або зменшуючи роль українських князів та культурних особливостей» [3].

Протягом століть українські території перебували під впливом Російської імперії, що супроводжувалося політикою колоніалізму та русифікації. Російська імперія застосовувала різні методи для підкорення українського населення, включаючи економічну експлуатацію ресурсів, адміністративне управління та культурну домінацію. Однією з ключових стратегій була русифікація, яка включала заборону української мови у публічному та освітньому житті, обмеження культурних проявів та примусову асиміляцію населення. Ця політика мала на меті створення єдиної

російськомовної нації, що сприяло послабленню національної самосвідомості українців та знищенню їхньої культурної ідентичності.

Інтерпретація подій XX століття також є важливим інструментом у формуванні негативного образу України. Радянський період, включаючи голодомор, національні репресії та участь України у Другій світовій війні, стає полем для маніпуляцій історичними фактами. Російська пропаганда часто намагається мінімізувати масштаби голодомору або заперечувати його геноцидний характер, використовуючи ці події для виправдання радянських політичних рішень та підсилення наративу про єдність народів СРСР. У контексті Другої світової війни Україна іноді зображується як "невдячний союзник" чи навіть "зрадник", що сприяло окупації та розділу території, ігноруючи внесок українців у боротьбу проти нацизму та жертви, яких зазнали українські землі під час війни.

Ці історичні маніпуляції мають прямі наслідки для сучасних відносин між Україною та Росією. Вони сприяють формуванню негативного образу України як агресивної та нестабільної держави, виправдовують агресивні дії росії та послаблюють міжнародну підтримку незалежності України. Крім того, такі історичні наративи ускладнюють процеси національної реконструкції та єдності українського суспільства, «створюючи додаткові внутрішні виклики у подоланні наслідків колоніалізму та русифікації»[3].

Радянський період також залишив глибокий слід у формуванні сучасної української ідентичності. Переслідування інтелігенції, інституціональні репресії та економічні труднощі сприяли формуванню опору серед українців та зміцненню національної свідомості. Ці фактори стали однією з причин сучасних конфліктів, оскільки історична пам'ять про репресії та боротьбу за незалежність стимулює прагнення України до збереження власної ідентичності та суверенітету.

Історичні та ідеологічні аспекти агресії між Україною та Росією глибоко вкорінені в спробах переосмислення спільної історії та формування сучасної політичної риторики. Ці аспекти включають маніпуляції

історичними фактами, пропаганду та політичні стратегії, спрямовані на виправдання агресивних дій росії щодо України. Розуміння цих факторів є ключовим для аналізу сучасного конфлікту та пошуку шляхів до його вирішення.

Одним із центральних елементів російської агресивної політики є концепція "спільної історичної долі". Російська історіографія активно просуває ідею "єдиного народу", що має на меті заперечення окремої ідентичності українського народу, його культури та мови. Ця концепція часто базується на інтерпретації історичних подій, таких як утворення Київської Русі, яке подається виключно як частина російської історії. Такий підхід зменшує внесок українців у розвиток цього державного утворення, створюючи враження спільних досягнень російського та українського народів.

Історична інтерпретація утворення Київської Русі є важливим інструментом у формуванні наративу "єдиного народу". Російська пропаганда наголошує на спільних історичних коренях, ігноруючи або зменшуючи роль українських князів та культурних особливостей. Це підриває унікальність української історичної спадщини та сприяє створенню фальшивого образу єдності народів, яка « не відповідає реальності розвитку окремих національних ідентичностей»[3].

Протягом століть українські території перебували під впливом Російської імперії, що супроводжувалося політикою колоніалізму та русифікації. Російська імперія використовувала різні методи для підкорення українського населення, включаючи економічну експлуатацію ресурсів, адміністративне управління та культурну домінацію. Русифікація, як одна з ключових стратегій, включала заборону української мови у публічному та освітньому житті, обмеження культурних проявів та примусову асиміляцію населення, що мало на меті створення єдиної російськомовної нації.

Радянський період залишив глибокий слід у формуванні сучасної української ідентичності. Переслідування інтелігенції, інституціональні

репресії та економічні труднощі сприяли формуванню опору серед українців та зміцненню національної свідомості. Особливо болючим епізодом є Голодомор 1932-1933 років, який часто мінімізується або заперечується в російській пропаганді. Це використовується для виправдання радянських політичних рішень та підсилення наративу про єдність народів СРСР, створюючи фальшиве враження добросусідських відносин між народами.

Інтерпретація подій Другої світової війни також служить інструментом для формування негативного образу України. Російська пропаганда часто зображує Україну як "невдячного союзника" чи навіть "зрадника", що сприяло окупації та розділу території. Ця інтерпретація ігнорує внесок українців у боротьбу проти нацизму та жертви, яких зазнали українські землі під час війни, створюючи негативний образ України в очах російської громадськості та виправдовуючи агресивні дії.

Сучасна агресія росії проти України має ґрунтування в кількох ключових ідеологічних компонентах. Одним із них є концепція "русский мир", яка визначає росію як захисника "спільного цивілізаційного простору", включаючи країни пострадянського простору. В цьому контексті Україна розглядається як "невід'ємна частина" цього простору, а будь-які спроби інтеграції в західні структури інтерпретуються як загроза. Ця ідеологічна конструкція обґрунтовує «прагнення росії зберегти вплив та контроль над сусідніми країнами, у тому числі Україною» [18, с.104].

Антизахідна риторика є ще одним важливим компонентом ідеологічної бази агресії. У межах гібридної війни Росія активно використовує дихотомію "Схід – Захід", де Україна подається як жертва західного впливу, що нібито призводить до її "деградації". Ця риторика виправдовує агресію як "захист" від західної експансії, підсилюючи образ України як країни, яка відвертається від свого історичного культурного простору та прагне до західної інтеграції, що, згідно з російською пропагандою, загрожує стабільності регіону.

Пропаганда і ревізія історії відіграють ключову роль у формуванні негативного образу України. Російські ЗМІ та офіційні особи активно

поширюють дезінформацію про українську державність, звинувачуючи її у націоналізмі, неофашизмі та інших негативних стереотипах. Ця пропаганда створює ілюзію "законності" агресивних дій, формуючи в російській громадськості переконання про необхідність втручання для захисту спільних цінностей та цивілізаційного простору. Такий підхід сприяє легітимізації агресії та деморалізації міжнародної підтримки України.

Спроби переписати історію та створити єдиний наратив мають прямі наслідки для сучасних відносин між Україною та Росією. Вони сприяють формуванню негативного образу України як агресивної та нестабільної держави, виправдовують агресивні дії росії та послаблюють міжнародну підтримку незалежності України. Крім того, такі історичні та ідеологічні наративи ускладнюють процеси національної реконструкції та єдності українського суспільства, створюючи додаткові внутрішні виклики у подоланні наслідків колоніалізму та русифікації.

Протягом століть українські території перебували під впливом Російської імперії, що супроводжувалося політикою колоніалізму та русифікації. Російська імперія використовувала різні методи для підкорення українського населення, включаючи економічну експлуатацію ресурсів, адміністративне управління та культурну домінацію. Русифікація, як одна з ключових стратегій, включала заборону української мови у публічному та освітньому житті, обмеження культурних проявів та примусову асиміляцію населення, що мало на меті «створення єдиної російськомовної нації та послаблення національної самосвідомості українців»[18, с.104].

Радянський період залишив глибокий слід у формуванні сучасної української ідентичності. Переслідування інтелігенції, інституціональні репресії та економічні труднощі сприяли формуванню опору серед українців та зміцненню національної свідомості. Особливо болючим епізодом є Голодомор 1932-1933 років, який часто мінімізується або заперечується в російській пропаганді. Це використовується для виправдання радянських політичних рішень та підсилення наративу про єдність народів СРСР,

створюючи фальшиве враження добросусідських відносин між народами.

Інтерпретація подій Другої світової війни також служить інструментом для формування негативного образу України. Російська пропаганда часто зображує Україну як "невдячного союзника" чи навіть "зрадника", що сприяло окупації та розділу території. Ця інтерпретація ігнорує внесок українців у боротьбу проти нацизму та жертви, яких зазнали українські землі під час війни, створюючи негативний образ України в очах російської громадськості та виправдовуючи агресивні дії.

Сучасна агресія росії проти України має ґрунтування в кількох ключових ідеологічних компонентах. Одним із них є концепція "Русский мир", яка визначає Росію як захисника "спільного цивілізаційного простору", включаючи країни пострадянського простору. В цьому контексті Україна розглядається як "невід'ємна частина" цього простору, а будь-які спроби інтеграції в західні структури інтерпретуються як загроза. Антизахідна риторика є ще одним важливим компонентом ідеологічної бази агресії. У межах гібридної війни Росія активно використовує дихотомію "Схід – Захід", де Україна подається як жертва західного впливу, що нібито призводить до її "деградації". Ця риторика виправдовує агресію як "захист" від західної експансії, підсилюючи образ України як країни, яка відвертається від свого історичного культурного простору та прагне до західної інтеграції, що, «згідно з російською пропагандою, загрожує стабільності регіону»[18, с.104].

Пропаганда і ревізія історії відіграють ключову роль у формуванні негативного образу України. Російські ЗМІ та офіційні особи активно поширюють дезінформацію про українську державність, звинувачуючи її у націоналізмі, неофашизмі та інших негативних стереотипах. Ця пропаганда створює ілюзію "законності" агресивних дій, формуючи в російській громадськості переконання про необхідність втручання для захисту спільних цінностей та цивілізаційного простору, що сприяє легітимізації агресії та деморалізації міжнародної підтримки України.

Гібридна війна проти України включає використання як традиційних,

так і новітніх технологій для досягнення стратегічних цілей росії. Інформаційна війна є одним із ключових інструментів, де Росія активно застосовує медіа, соціальні мережі та кіберпростір для дискредитації української державності, розпалювання внутрішніх конфліктів та створення підтримки своїх дій серед населення. Економічний та політичний тиск також відіграє важливу роль: санкції, енергетичні кризи та спроби посилити політичну дестабілізацію використовуються для досягнення стратегічних цілей росії. Крім того, підтримка сепаратизму, виражена через окупацію Криму та створення маріонеткових режимів на сході України, є елементами довгострокової стратегії щодо послаблення української державності та інтеграції її територій у сферу впливу росії.

Спроби переписати історію, формувати ідеологічні наративи та використовувати гібридні методи війни мають прямі наслідки для сучасних відносин між Україною та Росією. Вони сприяють формуванню негативного образу України як агресивної та нестабільної держави, виправдовують агресивні дії росії та послаблюють міжнародну підтримку незалежності України. Крім того, такі історичні, ідеологічні та гібридні наративи ускладнюють процеси національної реконструкції та єдності українського суспільства, створюючи, « додаткові внутрішні виклики у подоланні наслідків колоніалізму, русифікації та гібридної агресії»[26, с.248].

Узагальнюючи, історичні, ідеологічні та гібридні аспекти агресії росії проти України базуються на систематичних спробах маніпулювати спільною історією, формувати наративи та використовувати сучасні технології війни для виправдання агресивних дій. Концепція "спільної історичної долі", політика колоніалізму та русифікації, а також сучасні ідеологічні компоненти, такі як "русский мир" та антизахідна риторика, є ключовими елементами цієї стратегії. Додатково, використання гібридної війни, що включає інформаційну, економічну та сепаратистську компоненти, посилює ефективність агресії та ускладнює її протидію. Усвідомлення та критичний аналіз цих аспектів є необхідним для розуміння сучасного конфлікту та

пошуку шляхів до його вирішення, забезпечуючи основу для побудови об'єктивної історичної пам'яті, підтримки міжнародної солідарності з Україною та зміцнення її суверенітету.

РОЗДІЛ 2. НАСЛІДКИ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ В РАМКАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

2.1. Вплив агресії на внутрішню політичну та економічну стабільність України

Масштабна збройна агресія російської федерації проти України, що розпочалася у 2022 році призупинила багато політичних процесів в Україні та призвела до низки негативних наслідків, які становлять ризик дестабілізації. Водночас війна створила нові загрози нашій державі та ще більше загострила існуючі проблеми в системі української влади.

Учасники експертного опитування «“Аналіз загроз національній безпеці у сфері внутрішньої політики”»[с.248]., проведеного Національним інститутом внутрішніх справ у 2023 році, «дослідили загрози держави під час війни та оцінили їх дестабілізуючу здатність у післявоєнний час. Щодо деяких із зазначених загроз експерти дійшли спільних висновків, щодо інших – розійшлися [с.248].

Як і очікувалося, найбільшою загрозою для української держави більшість експертів «вважають корупцію через її деструктивний вплив» [с.248]. Хоча різні експерти, обговорюючи корупцію, висвітлювали різні аспекти її руйнівного впливу, явище корупції на всіх рівнях державного управління та надання адміністративних послуг учасники опитування розглядають «як явище, яке вже може розколоти українське суспільство, підривають обороноздатність та економічну стабільність нашої держави, позбавляють Україну європейської та євроатлантичної інтеграції та створюють перешкоди для реалізації якісних системних повоєнних реформ»[26, с.248].

Страх експертів втратити можливість побудувати “нову Україну” після перемоги поділяє й українське суспільство. Відповідно до результатів дослідження, соціологічне опитування громадян і представників бізнесу: “Як відбудувати Україну” [с.248], проведеного дослідницьким агентством “Info Sapiensna” на замовлення “Transparency International” Україна за підтримки “USAID”, «73% респондентів заявили, що комісія визначила: відновлення корупційних схем, відмивання грошей у масштабних проектах, як найбільшу загрозу для країни» [с.248]. Так вважають «51% учасників референдуму “Формула стійкості України: основні компоненти у воєнний та післявоєнний термін”, проведеного соціологічною групою “Рейтинг” на замовлення Національної платформи стійкості та згуртованості, «що незважаючи на триваючу війну, місцева влада повинна докладати великих зусиль для боротьби з корупцією».[с.248]

Потрібно також підкреслити в контексті агресії з росією, що існування системної корупції в Україні має ще один, не менш значущий наслідок: це явище має великий потенціал для використання його агресором у цілях внутрішньої дестабілізації. Будь-яка корупційна справа, яка набуває надмірного розголосу, стає інструментом дискредитації влади, що підриває єдність українців у боротьбі з агресором та руйнує віру в перемогу України.

Відсутність довіри до власної держави, у свою чергу, створює підґрунтя для поширення фейкових новин про Україну як про “державу-невдачу”. Це, зокрема, сприяє створенню викривленого враження, що нібито самі українські еліти не вірять у майбутню перемогу України і поспішають пограбувати країну і кинути її народ перед загрозою завоювання і руйнування. Факти про корупційні злочини можуть бути використані зловмисником для розпалювання конфліктів між групами та провокації певних груп населення (наприклад, військових) на протест через інформацію.

Крім того, «російська федерація будує мережі впливових агентів в українській владі через корупційні стимули» [26, с.248].

Однак корупція завдає ще більшої шкоди, оскільки вона псує Україну

на міжнародному рівні та особливо серед її союзників. Зберігається сприйняття України як “наскрізь корумпованої держави”, хоча цей стереотип уже піддавався законній критиці в довоєнний період. Важливим елементом пропагандистської кампанії росії та окремих західних політиків (противників підтримки України в боротьбі з російською агресією) проти нашої держави є звернення до громадськості західних країн, основним меседжем якого є засудження нібито безцільності витратити свої податки на підтримку України, тому що ці кошти можуть бути вкрадені корумпованими українськими чиновниками.

Варто також підкреслити, що «більшість експертів усвідомлюючи всі негативні наслідки корупційних злочинів для України під час війни, однак вважають, що після перемоги пов’язані з корупцією ризики значно зростуть»[с.248]. Наприклад, «якщо під час війни, на думку учасників проекту, індекс дестабілізуючого потенціалу корупційної загрози становив 3,56 (при максимальному показнику 5,00), то під час реконструкції він зросте до 4,00.»[с.248]. Так само, на думку експертів, «ймовірність реалізації цього потенціалу зростає з 3,51 у період війни до 4,27 у фазі відновлення» [с.248].

В основному це пов’язано з очікуванням на допомогу Заходу та надання значних фінансових ресурсів з державного бюджету на післявоєнну відбудову. Таким чином, зростання корупції на фоні різкого зниження суспільної толерантності до цього явища (про що свідчать результати соціологічних опитувань), на думку експертів, «призведе до зростання протестних настроїв у суспільстві та створить умови для внутрішньополітичних дестабілізація».[26,с.248]

Після корупційних ризиків експерти найчастіше називали групу загроз, пов’язаних з ефективністю влади та стабільністю державних інституцій. Увага до цієї категорії загроз ґрунтується на очевидному протиріччі: з одного боку, централізація влади є необхідною передумовою для організації опору російській агресії та відновлення контролю над окупованими територіями; З іншого боку, саме успішна реформа децентралізації, яка призвела до

формування сильних громад і місцевих еліт, які стали виразниками інтересів цих громад, була одним із факторів, «що сприяли стабільності України в перші місяці російське панування» [26, с.248].

На думку експертів, «суть загрози полягає у відмові від реформи децентралізації, що неминуче призведе до конфліктів між центром і регіонами. Дестабілізуючий потенціал цієї загрози оцінюється в 2,78 на етапі війни та 3,16 на етапі реконструкції. Імовірність конфліктів між центром і регіонами після закінчення війни зростає з 2,11 до 3,36». [с.248] Крім того, обмеження демократичних процесів тягне за собою великі ризики. «Якщо вони становили помірний ризик дестабілізації ситуації в країні під час війни (2,73), то можливі антидемократичні тенденції у внутрішній політиці можуть стати значним джерелом напруги на етапі відновлення (3,82)» [с.248].

Потенційну загрозу експерти також бачать «у зниженні кваліфікаційного рівня державних службовців та переважанні мотивів політичної доцільності, особистої лояльності та кумівства над професійними стандартами» [с.248]. Такі гіпотетичні явища можуть призвести до зниження суспільної довіри до державної влади та руйнування національного консенсусу, який склався в Україні в контексті протидії російському вторгненню. «Дестабілізуючий потенціал цієї загрози оцінюється в 3,42 під час війни та 3,53 на етапі відновлення. Ймовірність реалізації цього сценарію становить 2,64 під час війни та 3,84 під час реконструкції» [26, с.248].

Також важливими є загрози, пов'язані з горизонтальною дезінтеграцією України. Експерти бачать ризики, пов'язані з можливими конфліктами між різними частинами українського суспільства. Така позиція зумовлена двома основними факторами. По-перше, усвідомлення того, «що попри високий рівень консолідації українців і перевагу національної ідентичності над регіональною, етнічною, соціальною, мовною, конфесійною та іншою (що підтверджують і соціологи), суперечності досі існують, а війна додає нове» [с.119]. По-друге, очевидно, «що російська Федерація намагається використати внутрішні суперечності українського суспільства,

використовуючи інформаційні технології, маніпулюючи настроями населення, поширюючи неправдиву інформацію та створюючи провокаційний, дестабілізуючий контент» [с 119-126]. Метою ворожих інформаційних кампаній, які проводяться в рамках наративу “найбільший ворог не в Кремлі”, є зниження рівня стабільності в Україні, створення конфліктних середовищ і змов, які спрямують енергію українського суспільства на «боротьбу з один одного.

Потенційну дестабілізаційну загрозу експерти бачать у конфліктах між новими великими групами українського суспільства, які виникли внаслідок війни. У деталях мова йде щонайменше про чотири групи: учасники війни та ті, хто активно підтримує армію; жертви бойових дій; внутрішньо переміщені особи; біженців до інших країн. У цих групах також є підрозділи. Найсуттєвіші з них стосуються ставлення до війни (одні воюють – інші наживаються на війні) та до країни (одні ідентифікують себе з Україною – інші планують залишитися за кордоном або емігрувати після закінчення воєнного стану).

Факторами ризику також є явища, пов’язані з війною, такі як: «розпад місцевих громад на окупованих територіях; Перебудова соціальної структури громад на звільнених територіях; порушення стійких соціальних зв’язків; зміна структури економіки в значній частині регіонів країни» [13, с.119-126]

Крім того, зростаючі ризики для національної безпеки пов’язані з необхідністю відкласти значну частину невирішених внутрішньополітичних питань на період після закінчення війни. Це, зокрема, завершення реформи децентралізації, судової реформи та налагодження стабільної та відповідальної комунікації між владою та суспільством.

Війна також загострила багато давніх суперечок. Найвиразніше це проявляється на церковно-релігійному рівні. Наприклад, діяльність УПЦ (МП) як засобу російського впливу значна частина експертів оцінює , «як загрозу з високим дестабілізуючим потенціалом (3,57 під час воєнного стану та 3,71 під час відновлення)» [с.119].

Пильну увагу експерти приділяють ситуації навколо діяльності УПЦ (МП) ще й тому, «що під час реалізації проекту увага громадськості була прикута до подій, пов'язаних із розірванням договору оренди між УПЦ (МП) та Києво-Печерська Лавра. Заповідник» [с.119] . У цей період також зріс інтерес широких верств населення до діяльності, стану та перспектив УПЦ (МП). Наприклад, «згідно з опитуванням Київського міжнародного інституту соціології у травні та червні 2023 року, 66% респондентів підтримали заборону УПЦ (МП), ще 9% підтримали запровадження державного контролю та нагляду за її діяльністю. Водночас кількість прихильників заборони російської церкви в Україні значно зросла з грудня 2022 року (54%)» [с.119]. До основних внутрішньополітичних загроз національній безпеці можна віднести низку ризиків, пов'язаних з діяльністю інших потенційних прихильників проросійського курсу в Україні. Наприклад, «дестабілізуючий потенціал проросійських політиків оцінюється у 3,13 у період війни та у 3,31 у період відновлення» [с.119-126]. За оцінками експертів, «ймовірність реалізації цього потенціалу після закінчення війни зростає з 2,47 до 3,16» [13,с.119-126]. У відповідях експертів особливо підкреслювалося, «що політичні сили, обрані до Верховної Ради та органів місцевого самоврядування під проросійськими гаслами, у багатьох випадках продовжують свою діяльність під іншими назвами або як позафракційні та позафракційні депутати»[13, с.119-126].

Іншою загрозою з високим дестабілізуючим потенціалом (3,44 під час воєнного стану та 3,62 під час відновлення) є збереження російського політичного, культурного та медійного впливу. Проте, на думку експертів, «ймовірність реалізації цього потенціалу не найвища порівняно з іншими загрозами (2,87 під час воєнного стану та 3,22 під час відновлення)». [119]

Значними є також загрози національній безпеці, які становлять скорочення чисельності населення, депопуляція та втрата людського капіталу. Експерти зазначають, «що масова міграція громадян України в інші країни

становить значні ризики як під час війни, так і після її закінчення» [с.119]. Зокрема, експерти побоюються, «що тривала війна може призвести до адаптації українців у країнах, куди вони емігрували після початку широкомасштабного російського вторгнення» [с.119]. Ці побоювання підтверджують дані соціологічних досліджень серед біженців. Наприклад, згідно з опитуванням, проведеним “Центром економічної стратегії” та дослідницьким агентством “Info Sapiens” «у березні 2023 року, 49,7% біженців заявили про твердий намір повернутися в Україну, а ще 24,3% сказали, що “ймовірно” повернуться» [с.119]. Водночас автори дослідження наголошують: «Чим довше триватиме війна, тим більше людей адаптуватиметься до життя за кордоном і не повертатиметься в Україну» [с.119].

Експерти також наголошують, «що демографічні ризики для національної безпеки спричинені великою кількістю смертей, депопуляцією окремих регіонів країни внаслідок військових дій, депопуляцією, падінням народжуваності, втратою звичного рівня життя та способу життя погіршення культурного рівня та емоційного стану громадян» [с.119]. Усе це призводить до втрати соціального капіталу та дефіциту робочої сили. Крім того, є такі непрямі наслідки, як посилення патріархальних установок, поширення консервативних гендерних, вікових і соціальних стереотипів, радикальних політичних, релігійних та ідеологічних уявлень і деструктивних моделей соціальної поведінки.

Іншу вагому групу внутрішньополітичних загроз можна охарактеризувати як нечітку картину майбутнього України. Значний ризик становлять “втома від війни” та зростання соціальної апатії (3,38 під час війни та 3,16 на етапі відновлення). Однак цей ризик значною мірою компенсується незмінним загальнонаціональним консенсусом щодо того, що перемога є єдиною передумовою для запобігання загрозі знищення народу. Наприклад, згідно з опитуванням Фонду “Демократичні ініціативи” імені Ілька Кучеріва, «у червні 2023 року 93% громадян відповіли, що «вірять у

перемогу (77% — повністю впевнені, 16% — частково)» [13, с.119-126].

З іншого боку, як «експерти проекту НІСД, так і учасники соціологічних опитувань чітко висловлюють необхідність вироблення картини майбутнього, стратегії відбудови та економічного розвитку як під час війни, так і, ще більшою мірою, в період після перемоги. Зокрема, 41% українців бачать загрозу у «незрозумілості та прозорості планів стимулювання економіки та стану їх виконання» [с.119-126]. Параметри громадського обговорення пріоритетів у процесі реконструкції вже опрацьовуються. Наприклад, згідно з дослідженням “Формула стійкості України”: основні складові у воєнний та післявоєнний період, «громадяни вважають розвиток медицини (50%), військової промисловості (46%), будівництва (43%), а сільське господарство важливим для країни пріоритетом після війни (38%) є освіта і наука (34%)» [с.119-126]. А жителі обласних центрів, опитані в рамках “Восьмого всеукраїнського муніципального опитування”, проведеного соціологічною групою “Рейтинг” на замовлення Американського міжнародного республіканського інституту, вважають, «що пріоритети відновлення має визначати місцева влада – від 39% у Києві до 58% у Луцьку – а мешканці самого міста, села чи селища: від 19% у Житомирі до 39% у Запоріжжі. Вони вважають, що центр має розставити пріоритети – від 15% у Сумах до 30% у Миколаєві» [с.119-126].

Отже, як на досвідченому рівні, так і в громадському середовищі є бажання серйозно обговорити шляхи повоєнного розвитку України. Якщо головне занепокоєння пов’язане із збереженням негативних явищ, притаманних довоєнній Україні (особливо корупції), то найбільші надії покладаються на модернізацію та реконструкцію.

Особливістю експертного опитування є те, «що воно дає змогу виявити не лише найбільш очевидні аспекти досліджуваної проблеми (в даному випадку – основні внутрішньополітичні загрози національній безпеці), а й потенційно важливі (фактори ризику, які ще не виявлені). проявляється повністю» [с.119-126]. У відповідях учасників проекту визначено такі

потенційні загрози внутрішньополітичній стабільності: «висока ймовірність політичного конфлікту; неефективна інформаційна політика та слабка “вертикальна” комунікація влади та суспільства; руйнування інфраструктури; соціально-економічні труднощі; кіберзагрози; питання соціальної реінтеграції ветеранів; гендерне насильство; зростання популярності правоекстремістських рухів; нелегальна міграція; міжетнічні конфлікти; екологічні катастрофи та проблеми, викликані війною» [13, с.119-126].

Загалом середня оцінка внутрішніх загроз національній безпеці, визначених експертами, становить 2,94 під час війни та 3,32 під час відбудови. Водночас експерти кажуть, «що ймовірність реалізації потенціалу загрози зросте з 2,81 під час воєнного стану до 3,41 під час відновлення» [15]. Після закінчення війни очікується суттєва перегрупування українського суспільства та політичної системи у бік внутрішньополітичного порядку денного. У центрі уваги як “відкладені” під час війни проблеми, так і внутрішні проблеми, викликані війною. Ці проблеми також включають ті, що мають значний дестабілізуючий потенціал. З цієї причини існує потреба в реалізації державної політики, спрямованої на мінімізацію цих загроз. Виходячи з усвідомлення цієї потреби, експерти проекту запропонували ряд підходів до вдосконалення державної політики. Ось найважливіші моменти експертного опитування.

Під час реалізації антикорупційної стратегії акцент має бути зосереджений не лише на протидії корупції, а й на законодавчому запобіганні виникненню умов для корупції, зокрема на блокуванні будь-яких можливостей інтеграції державного апарату та економіки. Ключову роль у більш ефективній боротьбі з корупцією мають відіграти: завершення судової реформи; подальше посилення громадського контролю; Залучення країн-донорів до контролю за використанням коштів на реконструкцію. Великі надії експерти покладають на відновлення електронного декларування.

Підвищення якості влади можливе за рахунок: «посилення ролі та компетенції громадських рад, удосконалення механізмів доступу до

інформації, завершення реформи децентралізації, побудови комунікації між центром та регіонами, залучення громадян до управління на рівні громад та цифровізації»[15].

Одним із пріоритетів є боротьба з російським впливом. В інформаційній сфері важливо не лише протидіяти російській пропаганді, а й підтримувати постійний діалог між владою та суспільством, а також вживати заходів для наближення української інформаційної сфери до європейської: як з точки зору стандартів та змісту. Оптимальним підходом для організацій (політичних, громадських, релігійних), які дотримуються проросійського курсу в Україні, є проведення політики жорсткого контролю – аж до заборони.

Експерти також наголошують, «що демографічні загрози національній безпеці спричинені великою кількістю смертей, депопуляцією окремих регіонів країни внаслідок військових дій, депопуляцією, зниженням народжуваності та втратою звичного стандарту та укладу життя» [15]. Погіршення культурного рівня та емоційного стану громадян. Усе це призводить до втрати соціального капіталу та дефіциту робочої сили. Крім того, є такі непрямі наслідки, як посилення патріархальної поведінки, поширення консервативних гендерних, вікових та соціальних стереотипів, радикальних політичних, релігійних та ідеологічних поглядів, деструктивних моделей соціальної поведінки.

Ще одну вагому групу внутрішніх загроз можна охарактеризувати як невизначене бачення майбутнього України. Значний ризик походить від “втоми від війни” та зростання соціальної апатії (3,38 під час війни та 3,16 під час фази відновлення). Однак цей ризик значною мірою компенсується непохитним консенсусом по всій країні, що перемога є єдиним способом запобігти популяції від неминучого вимирання. Наприклад, згідно з опитуванням Фонду “Демократичні ініціативи” імені Ілька Кучеріва, «у червні 2023 року 93% громадян висловили впевненість у перемозі (77% – повністю впевнені, 16% – частково)» [15].

З іншого боку, як експерти проекту НІСД, так і учасники соціологічних опитувань чітко наголошують на необхідності вироблення картини майбутнього, стратегії відбудови та економічного розвитку як під час війни, так і, тим більше, у період після нього – військовий час перемоги. Зокрема, «41% українців вважають загрозою відсутність чіткості та прозорості планів стимулювання економіки та стану їх виконання» [15]. Вже промальовуються основні напрямки громадської дискусії щодо пріоритетів у процесі реконструкції. Наприклад, «згідно з дослідженням “Формула стабільності України”: основні складові у воєнний та післявоєнний період, громадяни вважають розвиток медицини (50%), оборонної промисловості (46%) та будівництва (43%). Бути найважливішим.) і сільське господарство є важливим пріоритетом для країни після війни (38%), а також освіта і наука (34%) [15]. А жителі обласних центрів, опитані в рамках “Восьмого всеукраїнського муніципального опитування”, проведеного соціологічною групою “Рейтинг” на замовлення американського Міжнародного республіканського інституту, вважають, «що місцева влада не визначила пріоритети відновлення – з 39% у Києві до 58% у Луцьку – а мешканці самого міста, села чи селища – від 19% у Житомирі до 39% у Запоріжжі» [15]. Вони вважають, «що пріоритети потрібно розставляти централізовано – від 15% у Сумах до 30% у Миколаєві» [15].

Вже є бажання як на експертному рівні, так і в громадському середовищі серйозно обговорити повоєнний розвиток України. Якщо головною турботою є збереження негативних аспектів довоєнної України (особливо корупції), то найбільші надії покладаються на модернізацію та реконструкцію.

Основні внутрішні загрози можна зменшити, якщо реалізація державної політики ґрунтуватиметься на: «об’єктивних оцінках ситуації; Підтримка широкої громадської дискусії щодо пошуку шляхів збереження національного консенсусу; Залучення громадських активістів, експертного середовища та науковців до розробки механізмів зниження ризиків;

Зменшення російського інформаційного впливу на український народ; Утворення основних компонентів ; бачення прийдешнього країни[15], «що включає певну настанову щодо збереження європейського та євроатлантичного варіанту, зберігання прав людини, а також утвердження курсу на модернізацію країни відповідно до найкращі світові стандарти» [15].

Гібридна війна, як сучасна форма конфлікту, поєднує традиційні військові дії з нетрадиційними методами, такими як інформаційні кампанії, кібератаки та економічний тиск, що суттєво вплинули на економічну стабільність України. Російська агресія проявляється не лише через військові дії, але й через економічні санкції, маніпуляції ринками та енергетичний тиск, створюючи значні виклики для економіки країни, обмежуючи доступ до фінансових ресурсів та інвестицій. Енергетична залежність України від росії ускладнює ситуацію, оскільки росія використовує енергоресурси як інструмент політичного тиску, що негативно позначається на ключових економічних секторах, таких як енергетика, промисловість та аграрний сектор. Втрата контрольованих територій, зниження виробництва та руйнування інфраструктури призводять до скорочення ВВП та зростання безробіття, особливо вразливими є енергетичний сектор та металургія, які стикаються з перебоями у постачанні ресурсів та зменшенням експорту.

Економічна агресія також призводить до зміщення торгових потоків та зменшення іноземних інвестицій, змушуючи Україну шукати нові ринки збуту та диверсифікувати економічні зв'язки для компенсації втрат. Відтік капіталу та зниження довіри інвесторів створюють додаткові труднощі для економічного розвитку, що вимагає від уряду реалізації стабілізаційних заходів та реформ. Для забезпечення економічної стабільності Україна впроваджує ряд фінансових заходів та політичних реформ, включаючи: «оптимізацію бюджетних витрат, боротьбу з корупцією, реформу податкової системи та підтримку стратегічних галузей економіки» [15]. Крім того, активна співпраця з міжнародними фінансовими інститутами «дозволяє отримувати кредити та гранти, необхідні для підтримки економічної

стабільності»[15].

Міжнародна спільнота відіграє ключову роль у підтримці економічної стабільності України, надаючи фінансову допомогу, технічну підтримку та сприяючи інтеграції країни в світову економіку. Організації, такі як: Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий банк та Європейський Союз, «допомагають Україні зміцнювати економічні інститути та покращувати конкурентоспроможність на глобальних ринках» [15]. Тривала гібридна війна має довгострокові наслідки для економічної стійкості України, стимулюючи впровадження інновацій та реформ, спрямованих на підвищення ефективності економіки. Розвиток внутрішніх ринків, диверсифікація економічних структур та зміцнення національної валюти сприяють підвищенню економічної резилієнтності України перед обличчям зовнішніх викликів. Таким чином, незважаючи на численні виклики, завдяки впровадженню фінансовим заходам, міжнародній підтримці та економічним реформам, Україна демонструє здатність до адаптації та стійкості, забезпечуючи довготривалу економічну стабільність країни.

2.2. Міжнародні наслідки та трансформація системи безпеки у Європі

Гібридна війна, як концепція сучасного конфліктного середовища, набуває все більшої значущості у міжнародних відносинах. Вона характеризується поєднанням традиційних військових засобів з нетрадиційними методами, такими як інформаційні кампанії, економічний тиск та кібернетичні атаки. Україна стала однією з основних арен цього типу конфліктів, що суттєво вплинуло на безпекову ситуацію у Європі.

Одним із ключових аспектів гібридної війни проти України є використання пропаганди та дезінформації. російські медіа активно поширюють фальшиві новини та маніпулюють громадською думкою, що

призводить до підриву довіри населення до державних інституцій та західних партнерів. Це створює «внутрішню нестабільність та ускладнює міжнародну співпрацю»[23].

Економічні санкції, введені проти росії у відповідь на агресивні дії проти України, мали значний вплив на європейську економіку. Сотні мільярдів євро були втрачено через обмеження в енергетичній сфері, торгівлі та фінансових потоках. Це примусило Європу переглянути свої енергетичні стратегії та зменшити залежність від російських ресурсів.

Кібернетичні атаки стали ще одним важливим елементом гібридної війни. Україна зазнала численних атак на критичну інфраструктуру, включаючи енергетичні мережі та державні системи управління. Ці інциденти підкреслюють необхідність посилення кібербезпеки для України.

Міжнародна реакція на гібридну війну проти України призвела до зміцнення співпраці між європейськими державами в галузі безпеки. Створення нових механізмів обміну інформацією та спільних операцій зі збору розвідданих стало необхідним кроком для протидії гібридним загрозам. Це сприяє підвищенню загальної готовності Європи до можливих агресій.

Одним із наслідків гібридної війни є переосмислення концепції національної безпеки. Традиційні військові засоби більше не єдині інструменти захисту, тому необхідно інтегрувати інформаційну, економічну та кібернетичну безпеку у загальну стратегію. Це дозволяє більш ефективно протистояти сучасним загрозам.

Європейський Союз, реагуючи на виклики гібридної війни, почав розробляти спільні програми з посилення безпеки. Впровадження Європейського механізму кібербезпеки та збільшення фінансування оборонних проектів стали відповіддю на нові виклики. Це також сприяє більшій єдності між державами-членами у сфері безпеки.

Важливим аспектом трансформації системи безпеки є підвищення ролі НАТО у регіоні. Альянс збільшив свою присутність на сході Європи, зокрема

у Польщі та Балтійських країнах, що є прямим відповіддю на загрози з боку росії. Це сприяє «стримуванню потенційних агресорів та підвищенню довіри між союзниками» [23].

Міжнародні організації, такі як “ООН” та “ОБСЄ”, також мають певне значення у вирішенні конфлікту. Вони сприяють дипломатичним зусиллям щодо досягнення миру та стабільності, а також здійснюють моніторинг ситуації на місцях. Співпраця з цими організаціями є важливою складовою міжнародної відповіді на гібридну війну.

Соціальні наслідки гібридної війни включають зростання настроїв націоналізму та екстремізму в Україні та інших європейських країнах. Це може призвести до політичної нестабільності та посилення соціальних розломів, що ускладнює зусилля щодо мирного вирішення конфлікту.

Міжнародне право також піддається випробуванням у контексті гібридної війни. Використання нетрадиційних методів ведення війни викликає питання щодо їх відповідності міжнародним нормам та стандартам. Це стимулює необхідність перегляду та оновлення правових механізмів для забезпечення ефективного реагування на нові види загроз.

Трансформація системи безпеки у Європі також включає розвиток нових технологій для протидії гібридним загрозам. Інвестиції у штучний інтелект, кіберзахист та системи розпізнавання загроз стають пріоритетними напрямками. Це дозволяє більш ефективно виявляти та нейтралізувати потенційні атаки.

Освітні ініціативи, спрямовані на підвищення обізнаності населення щодо гібридних загроз, також є важливою складовою трансформації системи безпеки. Програми навчання для громадян та державних службовців допомагають розпізнавати та протидіяти дезінформації та іншим формам нетрадиційної війни.

Вплив гібридної війни на міжнародні відносини виходить за межі Європи. Інші регіони, такі як Південна Америка та Азія, також відчують наслідки цього конфлікту через зміни у глобальних альянсах та торгових

відносинах. Це створює нову динаміку у світовій політиці та економіці.

Зміни у системі безпеки Європи мають вплив на глобальну безпеку. Посилення оборонних можливостей європейських країн може стимулювати інших держав до аналогічних дій, що призведе до зростання міжнародної напруженості та гонки озброєнь. Це потребує ретельного балансу між оборонними потребами та прагненням до мирного співіснування.

Гібридна війна також підкреслює необхідність інтегрованого підходу до безпеки, що включає дипломатичні, економічні та військові інструменти. Такий підхід дозволяє «більш ефективно реагувати на складні та багатовимірні загрози, забезпечуючи стійкість та адаптивність системи безпеки»[23].

Україна, як ключовий гравець у цьому конфлікті, переживає значні трансформації у своїй власній системі безпеки. Зміцнення армії, розвиток національної кібербезпеки та модернізація інфраструктури стали пріоритетними напрямками, що мають важливе значення для стабільності регіону.

Міжнародні партнери України, зокрема країни Європейського Союзу та Сполучені Штати, відіграють важливу роль у підтримці її безпеки. Військова допомога, економічні інвестиції та політична підтримка сприяють зміцненню позицій України на міжнародній арені та забезпечують стабільність у регіоні.

У підсумку, гібридна війна проти України має далекосяжні міжнародні наслідки та стимулює значні зміни у системах безпеки Європи. Інтеграція нових методів захисту, посилення міжнародної співпраці та адаптація до нових видів загроз є необхідними кроками для забезпечення стабільності та безпеки у сучасному глобальному контексті.

РОЗДІЛ 3. ГІБРИДНА ВІЙНА ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОЛІТИЧНОЇ СТРАТЕГІЇ РОСІЇ

3.1. Політичні механізми гібридної агресії: інструменти впливу на Україну та Європу

Політичні механізми гібридної агресії є однією з ключових складових сучасних конфліктів, де агресор не обмежується лише застосуванням військової сили, а активно використовує весь спектр доступних йому інструментів політичного, інформаційного, економічного та дипломатичного впливу. У випадку України, починаючи з 2014 року, російська федерація розгорнула масштабну гібридну кампанію, яка спрямована на підриг внутрішньої стабільності країни, дестабілізацію її політичної системи та перешкоджання євроінтеграційним прагненням. Подібні процеси можна спостерігати й у країнах Європейського Союзу, де ті самі методи спрямовані на послаблення єдності, розпалювання міжнаціональних і соціальних конфліктів, а також вплив на виборчі процеси.

Одним із головних способів, яким агресор — у цьому випадку росія — намагається впливати на інші країни без прямого застосування зброї, є впровадження своїх людей або лояльних до нього осіб у важливі сфери суспільного життя. Таких людей називають агентами впливу. Вони можуть працювати у державних установах, політичних партіях, громадських організаціях, на телебаченні, в інтернеті або навіть у навчальних закладах. Зовні це можуть бути звичайні політики, експерти, журналісти або активісти, які мають авторитет або популярність. Але насправді їхня мета — поширювати ідеї, які вигідні агресору, і впливати на думки людей та рішення влади у потрібному для нього напрямку.

В Україні ця стратегія особливо помітна. Протягом багатьох років діяли і діють політичні сили, які підтримують проросійські погляди. Вони часто говорять про «дружбу з росією», закликають не вступати до НАТО або

Європейського Союзу, вимагають «нейтралітету», просувають ідеї федералізації — тобто надання окремим регіонам більших повноважень, щоб ослабити центральну владу. Деякі з них виступають за особливий статус для Донбасу, що може призвести до втрати контролю над цими територіями з боку української держави. Інші — поширюють наративи про те, що в Україні нібито «громадянська війна», або що «НАТО провокує Росію», — це «типові приклади російської пропаганди, адаптовані під український контекст»[29].

Такі агенти впливу часто діють обережно, не відкрито підтримуючи Росію, а використовуючи більш завуальовану риторику — нібито вони «турбуються про мир», «захищають права російськомовних», «виступають проти радикалізму». Але насправді їхні дії підривають єдність українського суспільства, сіють сумніви у виборі європейського курсу, розколюють громадян і послаблюють довіру до української влади та Збройних сил. Інколи вони навмисно провокують конфлікти, щоб показати, нібито в Україні «хаос» або «авторитаризм», і таким чином дискредитують державу на міжнародній арені.

Такі люди можуть мати підтримку з-за кордону — фінансову, медійну або організаційну. Їх можуть запрошувати на міжнародні заходи, де вони розповідають спотворену інформацію про ситуацію в Україні. Через це у світу може складатися неправильне враження, що в Україні порушуються права громадян або що вона не здатна навести лад у власній країні. Саме тому боротьба з агентами впливу — це не лише питання безпеки, а й питання інформаційної гігієни, медіаграмотності та відповідального ставлення громадян до політичного вибору. Українське суспільство має вміти розпізнавати такі маніпуляції, перевіряти джерела інформації і не піддаватися на провокації.

Ще одним дуже потужним і небезпечним інструментом гібридної агресії є політична дезінформація. Це коли спеціально поширюють неправдиву або перекручену інформацію, щоб впливати на думки людей. Найчастіше це відбувається через новини, телебачення, інтернет-видання,

YouTube-канали, Telegram-канали, а також через соціальні мережі — Facebook, Twitter, TikTok, Instagram. На перший погляд, це звичайна інформація або навіть думка, але насправді вона має приховану мету — посіяти сумніви, страх, недовіру, розкол і паніку.

У рамках гібридної війни Росія дуже активно використовує цей метод. Вона створює або підтримує десятки, а іноді й сотні каналів комунікації, через які систематично подається викривлена картина подій. Наприклад, російські та проросійські ЗМІ можуть показувати війну в Україні не як акт агресії, а як «захист російськомовних» або як «боротьбу з нацизмом». Або ж навмисне перебільшують внутрішні проблеми України, щоб створити враження, що країна занурюється в хаос, корупцію, злидні, і не має перспектив. Поширюють фейки про те, що українська армія нібито обстрілює мирних жителів, або що Захід "використовує" Україну у своїх інтересах. Така інформація часто оформлена професійно, з картинками, відео, коментарями «експертів», що робить її схожою на правду. І багато людей, не перевіряючи, можуть у це повірити.

Це не лише проблема України. У Європі також використовуються схожі методи. Російські пропагандистські кампанії впливали на хід виборів у: США, Франції, Німеччині, Італії та інших країнах. Вони підтримували крайніх політиків — правих або лівих радикалів, які виступають проти Євросоюзу, НАТО, санкцій проти Росії, або закликають до виходу своїх країн з міжнародних об'єднань. У такий спосіб створюється атмосфера розколу в суспільствах. Люди починають сваритися між собою, вірити у змови, сумніватися в чесності виборів, вважати, що демократія не працює, що політики — всі однакові, і що немає сенсу брати участь у виборах чи підтримувати якісь об'єднання. Така поляризація суспільства дуже вигідна агресору, бо вона послаблює країни зсередини.

Коли суспільство розділене, а довіра до влади й інституцій підривається, ухвалювати спільні рішення дуже складно. Це особливо важливо для Європейського Союзу та НАТО, які працюють на основі

консенсусу, тобто згоди більшості. Якщо в ЄС зростає кількість популістів або проросійських політиків, які блокують рішення, це означає, що Європа стає слабшою в плані єдності, швидкості реагування, солідарності з країнами, які перебувають під загрозою.

Тому політична дезінформація — це не просто брехня в інтернеті. Це зброя. Тиха, але дуже ефективна. Вона не стріляє кулями, але руйнує віру людей у свою державу, у правду, у демократію. Вона змушує людей сваритися, сумніватися, зневірюватися. І якщо не навчитися розпізнавати цю загрозу — можна програти, навіть не починаючи битви. Саме тому дуже важливо розвивати критичне мислення, перевіряти інформацію, не вірити чуткам і розуміти, хто і навіщо поширює певні новини або меседжі. Це питання національної безпеки — як для України, так і для всієї Європи.

Політичний тиск також здійснюється через дипломатичні канали, які використовуються не тільки для офіційних заяв, а й для прихованих або напівпублічних спроб вплинути на політичне керівництво країн. Росія активно використовує інструмент «дипломатичного шантажу», зокрема у вигляді ультиматумів, втручання в міжнародні переговори, підтримки «п'ятих колон» і симпатиків у структурах влади інших країн. Також до таких методів можна віднести роздачу паспортів у прикордонних регіонах інших держав, легітимізацію квазідержавних утворень або вимогу до інших країн враховувати інтереси «російськомовного населення».

Особливу роль у політичному арсеналі гібридної агресії відіграє стратегія «керованого хаосу». Вона полягає у створенні умов, за яких державні інститути втрачають контроль над внутрішніми процесами, зростає рівень недовіри до органів влади, виникають штучно створені протистояння за ідеологічними, етнічними або мовними ознаками. В Україні ця стратегія реалізується через розпалювання внутрішніх конфліктів, підживлення протестних рухів, фінансування антивладних кампаній і вуличних акцій, використання питання мови, історичної пам'яті та ідентичності як каталізаторів розбрату в суспільстві.

Гібридна агресія також включає спроби підриву міжнародної репутації держави. Росія систематично просуває на міжнародних платформах твердження про «провал» української державності, «насильство над меншинами», «порушення прав людини» тощо. Такі інформаційні атаки мають на меті змінити сприйняття України в очах міжнародної спільноти, підірвати підтримку з боку західних партнерів і створити привід для перегляду санкційної політики.

У контексті Європейського Союзу Росія активно впливає на внутрішню політику окремих країн, підтримуючи політичні сили, які виступають за зняття санкцій, визнання анексії Криму або вихід з ЄС. Також застосовуються механізми політичного фінансування — через тіньові канали або через формальні структури, що прикривають реальну мету впливу. Наприклад, фінансування аналітичних центрів, проведення «наукових» конференцій, запрошення європейських політиків на проросійські форуми на території тимчасово окупованого Криму або в Москві.

Політичні механізми гібридної агресії є складною системою взаємопов'язаних дій, які охоплюють широкий спектр інструментів — від маніпуляцій громадською думкою та дезінформації до прямого тиску на уряди, парламентські партії та міжнародні організації. Вони спрямовані не стільки на завоювання території, скільки на зміну політичного курсу, дезорієнтацію еліт, ослаблення національної єдності та зменшення міжнародної підтримки. У випадку України це виявляється у спробах загальмувати реформи, делегітимізувати владу, підірвати євроатлантичну інтеграцію. У Європі — у прагненні розколоти єдність, підтримати деструктивні політичні сили та перешкодити послідовній санкційній політиці. Протидія цим загрозам вимагає не лише зміцнення інституцій та медіаграмотності суспільства, а й міжнародної солідарності, координації дій та розробки ефективних механізмів захисту демократії від гібридного впливу.

ВИСНОВКИ

У даній бакалаврській роботі було проведено всебічний аналіз російської агресії проти України як складової гібридної війни, розглянуто її причини та наслідки з різних аспектів. Дослідження охоплює геополітичні мотиви, стратегічні цілі, ідеологічні та історичні передумови, а також вплив агресії на внутрішню політичну та економічну стабільність України та міжнародну систему безпеки. На основі проведеного дослідження можна зробити наступні висновки.

По-перше, геополітичні мотиви росії у здійсненні агресії проти України мають глибоке коріння в прагненні Москви зберегти свій вплив у пострадянському просторі. Україна, як велика країна з стратегічно важливим положенням, є ключовим елементом у системі безпеки росії. Контроль над

Україною дозволяє росії забезпечити свій геополітичний простір та запобігти розширенню впливу західних держав на свої кордони.

По-друге, стратегічні цілі росії включають не лише військовий контроль над окремими територіями, але й комплексну дестабілізацію України в економічній, інформаційній та політичній сферах. Гібридні методи війни, такі як кібератаки, пропаганда та економічний тиск, дозволяють росії досягати своїх цілей з мінімальними витратами та уникненням прямої військової конфронтації з західними союзниками України.

По-третє, ідеологічні передумови російської агресії відіграють суттєву роль у легітимації військових дій на внутрішньому та міжнародному рівнях. Російська офіційна ідеологія часто апелює до концепцій спільної історії та культури з Україною, створюючи образ України як частини "руської цивілізації". Це сприяє формуванню у громадськості росії підтримки агресивної політики та створенню образу "захисника руських інтересів".

Історичні передумови також мають великий вплив на сучасні події. Росія використовує історичні наративи, щоб виправдати свої дії,

посилаючись на колишні зв'язки між двома країнами та спроби перепису історії. Це сприяє ескалації конфлікту та ускладнює процеси примирення, оскільки історичні суперечності стають інструментом політичного тиску.

Четвертим аспектом є вплив агресії на внутрішню політичну стабільність України. Військові дії та окупація територій створюють значний тиск на державні інститути, вимушуючи їх адаптуватися до нових реалій. Підвищення рівня мобілізації суспільства, необхідність реформування державних структур та посилення національної єдності стають ключовими завданнями для українського уряду.

П'ятим аспектом є економічний вплив агресії на Україну. Військові дії, економічні санкції та інші форми тиску призводять до зниження інвестиційної привабливості, підвищення безробіття та загального економічного спаду. Зростання витрат на оборону та відновлення інфраструктури створює додаткові фінансові навантаження на державний бюджет, що ускладнює соціально-економічне становище населення.

Шостий аспект пов'язаний із соціальними наслідками агресії. Конфлікт спричиняє внутрішнє переміщення населення, зростання біженців та біженців, що створює гуманітарні кризи та додаткові соціальні виклики для українського суспільства. Соціальні потрясіння, зростання рівня злочинності та нестабільність у суспільстві є прямими наслідками військових дій та економічної нестабільності.

Сьомий аспект охоплює вплив агресії на державні інститути та правову систему України. Необхідність адаптації до нових умов призводить до реформування законодавства, посилення антикорупційних заходів та зміцнення верховенства права. Це, у свою чергу, сприяє підвищенню ефективності державних інститутів, але водночас створює додаткові виклики в умовах конфлікту.

Восьмий аспект стосується інформаційної війни, яка є невід'ємною частиною гібридної агресії. Росія активно використовує медіапростір для поширення пропаганди, дезінформації та маніпуляції громадською думкою.

Це створює додаткові труднощі для України у забезпеченні інформаційної безпеки та формуванні об'єктивного уявлення про події серед населення.

Дев'ятий аспект – це міжнародні наслідки російської агресії. Конфлікт впливає на систему міжнародних відносин, змінюючи баланс сил та посилюючи напруженість між Росією та Заходом. Це спричиняє перегляд стратегічних альянсів, збільшення військової присутності НАТО в Східній Європі та посилення економічних санкцій проти росії.

Десятий аспект стосується впливу агресії на європейську систему безпеки. Російська агресія змушує європейські країни переглянути свої оборонні стратегії, посилити військову співпрацю та збільшити витрати на оборону. Це також сприяє поглибленню інтеграційних процесів у рамках Європейського Союзу та НАТО, оскільки держави прагнуть зміцнити свою колективну безпеку.

Одинадцятий аспект – це порушення міжнародного права та принципів територіальної цілісності. Російська агресія підриває основоположні принципи міжнародної системи, створюючи небезпеку для стабільності в інших регіонах світу. Це посилює загрозу подальших агресивних дій з боку інших держав, що прагнуть змінити статус-кво силовими методами.

Дванадцятий аспект охоплює економічні наслідки для міжнародної спільноти. Санкції проти росії мають вплив не лише на саму країну, але й на глобальну економіку, спричиняючи зростання цін на енергоносії, порушення міжнародних ланцюгів постачання та збільшення економічної нестабільності у світі.

Тринадцятий аспект пов'язаний із впливом агресії на енергетичну безпеку Європи. Росія, як один з ключових постачальників енергоносіїв, використовує цей ресурс як інструмент політичного тиску. Це змушує європейські країни шукати альтернативні джерела енергії та диверсифікувати свої постачання, що має довгострокові економічні та стратегічні наслідки.

Чотирнадцятий аспект стосується гуманітарних наслідків конфлікту. Військові дії призводять до значних людських втрат, руйнування

інфраструктури, порушення прав людини та створення гуманітарних криз. Міжнародна спільнота стикається з викликами щодо надання допомоги постраждалим та відновлення зруйнованих територій.

П'ятнадцятий аспект охоплює необхідність міжнародної кооперації для подолання наслідків агресії. Ефективна протидія гібридній війні вимагає скоординованих зусиль держав, міжнародних організацій та неправительствених структур. Співпраця у сфері безпеки, економічної підтримки та гуманітарної допомоги є ключовими елементами для відновлення стабільності в Україні та забезпечення миру в регіоні.

Таким чином, російська агресія проти України є складним та багатограним феноменом гібридної війни, що має глибокі геополітичні, ідеологічні та історичні передумови. Вона спричиняє значні внутрішні проблеми для України, впливає на міжнародну систему безпеки та порушує

основоположні принципи міжнародного права. Розуміння цих аспектів є ключовим для розробки ефективних стратегій протидії агресії, підтримки стабільності в регіоні та забезпечення миру на міжнародному рівні. Майбутні дослідження повинні продовжувати аналізувати розвиток конфлікту, оцінювати ефективність прийнятих заходів та шукати нові підходи до забезпечення безпеки та процвітання України та всього світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акімова Л. М. Механізм державного управління забезпеченням економічної безпеки України. Київ, 2018. 323 с.
2. Аналіз загроз національній безпеці у сфері внутрішньої політики : матеріали круглого столу, 6 липня 2023 р., НІСД. URL: <https://niss.gov.ua/news/novyny-nisd/analiz-zahroz-natsionalniy-bezpetsi-u-sferi-vnutrishnoyi-polityky>
3. Аналіз загроз національній безпеці у сфері внутрішньої політики. Експертне опитування / авт. кол.: І. Павленко, В. Нагірний, В. Потапенко, Є. Малярєвський. Національний інститут стратегічних досліджень. 2023. 14 липня. URL: https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidi/analiz-zahroz-natsionalniy-bezpetsi-u-sferivnutrishnoyi-polityky?cf_chl_tk=bqVq07IHqeLNwjBDjsdUFMu5HHtWM3VQ69keq7cdsSo-1690394771-0-gaNycGzNDKU
4. Аналітична доповідь до щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України „Про внутрішнє та зовнішнє становище України”. URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/poslannya-prezydenta-ukrayiny/analitichna-dopoviddo-shchorichnoho-poslannya-0>
5. Аналітичний звіт за підсумками опитування „Війна, мир, перемога, майбутнє”. Фонд „Демократичні ініціативи” імені Ілька Кучеріва. 2023. 28 липня. URL: <https://dif.org.ua/article/analitichniy-zvit-za-pidsumkami-opituvannya-viynamir-peremoga-maybutne>
6. Ващук Р. В. Що було не так із західною підтримкою реформ в Україні. Teksty.org.ua. 2020. 19 листопада. URL: <https://texty.org.ua/articles/102336/sho-bulo-netak-z-zahidnoyu-pidtrymkoyu-reform-v-ukrayini-i-chomu-ce-zakinchylos-zelenskymlekciya-kolyshnoho-poslanady-romana-vashuka/?fbclid=IwAR0UtUS1E9m7N6rR-LuoKhk9vBbWQQdY8yZtrEqkhBNWwpstoRUTfVkJXZs>

7. Верховна Рада України прийняла Постанову «Про звернення Верховної Ради України та міжна-родних організацій». URL: <http://rada.gov.ua/news/NovynyiPovidomlennya/88843.html> (дата звернення: 05.04.2017).

8. Верховна Рада України прийняла Постанову «Про звернення Верховної Ради України до держав гарантів безпеки України». URL: <http://portal.rada.gov.ua/news/NovynyiPovidomlennya/189190.html> (дата звернення: 05.04.2017).

9. Власюк О. С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики. Київ : НІСД, 2016. 528 с.

10. Волович О. В Історія як поле змагання «Українського світу» і «Русского мира». Зовнішні справи. Історичні науки. 2024. № 12. С. 19-23.

11. Горбатенко В.В , Петренко І.В Метод „Делфі” та специфіка його застосування у прогностичних розробках. Політичний менеджмент. 2018. № 6. С. 174–182.

12. Горбулін В. П., Качинський А. Б. Засади національної безпеки України. Київ : Інтертехнологія, 2019. 272 с.

13. Гулай В. В Внутрішньополітична безпека України крізь призму концептуалізації гібридних викликів та загроз (2014–2018 рр.). *Studia Politologica UcrainoPolona*. 2018. Вип. 8. С. 119–126.

14. Заповідник „Києво-Печерська лавра” розриває договір оренди з УПЦ (МП). Радіо Свобода. 2023. 10 березня. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-lavrarozryvaje-dohovir-z-upc-mp/32312410.html>

15. Зовнішньополітичні орієнтації громадян України, оцінка зовнішньої політики влади, ставлення до іноземних держав та політиків (лютий — березень 2023 р.). Разумков центр. 2023. 4 квітня. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/zovnishnopolitychni-orientatsii-gromadian-ukrain> yotsinka-

zovnishnoi-polityky-vlady-stavlennia-do-inozemnykh-derzhav-ta-polit ykivliutyi-berezen-2023r

16. Кондрат А.В Які фейки поширювала Росія про Україну впродовж війни. Свідомі. 2023. 17 лютого. URL: <https://svidomi.in.ua/page/yaki-feiky-poshyriuvalarosiiapro-ukrainu-vprodovzh-viiny>

17. Лоссовський І.В Зовнішньополітична стратегія росії щодо України як реалізація «Нової доктрини обмеженого суверенітету» («доктрина Путіна»). Зовнішні справи. Політичні науки. 2015. № 5. С.12-15.

18. Магда Є.В Гібридна війна: вижити і перемогти. Харків, 2015. 304 с.

19. Михайлишина Д.В Що стимулюватиме українських біженців повернутися додому. Економічна правда. 2023. 20 березня. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/03/20/698183>

20. Муніципальне опитування IRI: більшість населення вірить у краще майбутнє, схвалює якість послуг місцевої влади та не планує покидати свої міста. IRI Міжнародний республіканський інститут. 2023. 30 червня. URL: <https://iri.org.ua/survey/munitsypalne-opytuvannya-iri-bilshist-naselennya-viryt-u-krashc-hemaybutnye-skhvalyuye>

21. Омельченко С. В. Політична безпека: внутрішньополітичні ризики та загрози. Політикус. 2021. Вип. 6. С. 49–53. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/14722/1/Omelchenko.pdf>

22. Показники національно-громадянської української ідентичності. Київський міжнародний інститут соціології. 2022. 16 серпня. URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1131&page=9>

23. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року „Про Стратегію національної безпеки України” : Указ Президента України від 14.09.2020. № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>

24. Путін не має шансів підірвати Україну зсередини — Ганущак. Громадське радіо. 2022. 13 квітня. URL:

<https://hromadske.radio/podcasts/viyna-informatsiynymarafon/putin-ne-maie-s-hansiv-pidirvaty-ukrainu-zseredyny-hanushchak>

25. Резнікова О. В Стратегічний аналіз безпекового середовища України. Національний інститут стратегічних досліджень. 2022. 8 вересня. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/stratehichnyy-analiz-bezpekovo-ho-seredovyshcha-ukrayiny>

26. Резнікова О.В Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища. Київ : НІСД, 2022. 532 с.

27. Сімнадцяте загальнонаціональне опитування: Ідентичність. Патріотизм. Цінності (17–18 серпня 2022 р.). Соціологічна група „Рейтинг”. 2022. 23 серпня. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/s_mnadcyate_zagalnonac_onalne_opituvannya_dentichn_st_patr_otizm_c_nnost_17-18_serpnya_2022.html

28. Формула стійкості України: основні складові під час війни та у поствоєнний період (6–11 червня 2023 р.). Соціологічна група „Рейтинг”. 2023. 27

червня.

URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/ukraine_s_resilience_formula_the_essential_components_during_war_and_post-war_6_11_june_2023.html

29. Як відбудувати Україну — соціологічне опитування громадян та представників бізнесу. Transparency International Ukraine. 2023. URL: <https://ti-ukraine.org/research/yak-vidbudovuvaty-ukrayinu-sotsiologichne-opytuvannyagromadyan-ta-predstavnykiv-biznesu>